

KEMIJÄRVI 1900-LUVUN ALUSSA

1900-luvun alkuvuosikymmeninä Kemijärvi oli elinvoimainen ja vahvasti kasvava pitäjä. Metsätyömaat ja uittotyöt toivat Kemijärvelle ihmisiä ja pääomaa. Metsätyöt rikastuttivat paikkakuntalaisia niin paljon, että suuresta setelirahasta käytettiin ympäri maata lempinimeä ”kemijärveläinen”. Kirkkoherra Heikel oli jopa huolissaan siitä, että Kemijärvellä on paljon nuoria miehiä, jotka tienaaavat niin hyvin metsätöissä, että heillä jää runsaasti vapaa-aikaa erilaisten paheiden harjoittamiseen. Myös perinteinen kemijärveläisen elinkeinoelämän tukijalka – maanviljelys – kukoisti ja maaseutukylissä oli elämää. Pula-aikana työmahdollisuudet vähenivät ja Kemijärvelläkin kärsittiin voimakkaasti ennen tuntemattomasta ilmiöstä, työttömyydestä. 1930-luvulla valtionmaita asutettiin ja torpista muodostettiin itsenäisiä pientiloja.

Kemijärven keskusta Kuumaniemellä oli noihin aikoihin pieni, idyllinen, puutaloista koostuva kirkonkylä. Kirkonkylän laidalla seisoi vanha kaunis puukirkko, joka oli pohjapiirustukseltaan ristin muotoinen; kirkon kohtaloksi ei tullut selviytyä sodasta, vaan Lapista vetäytyvät sotilaat polttivat sen syksyllä 1944. Kemijärven kirkonkylä oli seudun liike-elämän nopeasti kasvava keskus. Rautatieyhteyden avautuessa 1930-luvun alussa Kemijärvellä uskottiin vahvasti myönteisen kehityksen jatkuvuuteen ja Kemijärveä kaavailtiin vakavasti jopa Lapin läänin pääkaupungiksi. Vaikka näin ei käynyt, Kemijärven keskustaaajamasta tuli entistä vilkkaampi ihmisten kohtaamispaikka ja seudun elinkeinoelämän keskus.

Vuosisadan alku oli Kemijärvellä monipuolisen kehittymisen aikaa. Vuonna 1908 paikkakunnalle oli vihdoinkin saatu oma lääkäri ja vuonna 1915 kirkon lähistölle rakennettiin ensimmäinen sairaala. Tätä ennen sairaat oli jouduttu kuljettamaan Oulun lääninsairaalaan tai Tornioon piirilääkärille ja vuodesta 1883 Rovaniemelle. Varattomien osalta käytäntö oli, että kuntakokous päätti, mihin sairaalaan potilas lähetetään. Kätilö Kemijärvellä oli ollut vuodesta 1873 ja vuonna 1910 perustettiin Pöyliöjärven rannalle yksityinen synnytyslaitos. Vaikka paikkakunnan isännät olivat kuntakokouksissa suhtautuneet nihkeästi moniin uudistuksiin, niin sairaala-asiassa voidaan heidän katsoa olleen suorastaan edistyksellisiä. Aikana, jolloin Kemijärvelle rakennettiin sairaala, oli sellainen vain alle kymmenesosassa Suomen kuntia.

Myös köyhäinhoidon olot järjestettiin toiselle kannalla vuosisadan alussa. Sellaiset varattomat sairaat ja vanhukset, joilla ei ollut omaa kotia, kiersivät ns. ruotujärjestelmän puitteissa talosta toiseen. Lisäksi järjestettiin myös ns. vaivaishuutokauppoja, joissa ”pitäjän vanhat, sokjat ja wihelijäiset köyhät” myytiin vähiten vaativalle vuoden ajaksi elätettäväksi. Tätä käytäntöä alettiin 1800-luvun lopulla pitää epäinhimillisenä ja varsinkin lasten hoito katsottiin paremmaksi järjestää elätehoitona eli orpo lapsi sai jäädä kasvamaan samaan taloon. Erinäisten vaiheiden jälkeen vuonna 1905 vaivaistalo aloitti toimintansa Kemijärvellä Joutsijärven kylässä.

Ennen vuosisadan vaihdetta Kemijärvellä oli ollut vain muutamia ”maakauppoja” eli eräänlaisia sekatarvakauppoja, joista sai ostaa melkein mitä tahansa. Liikkeiden erikoistuesssa Kemijärvelle ilmestyi ruokakauppoja, vaatekauppoja, parturiliikkeitä, kahviloita ym. Eräs merkittävimpiä kemijärveläisiä kauppiaita oli Fredrik Kellokumpu (1875–1951). Hän avasi Kemijärven keskustassa sekatarvakaupan vuonna 1906. Kellokummun tavaratalossa oli suuri valikoima erilaisia tuotteita öljylampuista saappaisiin ja ruokatavarasta oravannahkoihin. Kellokumpu oli Suomen ensimmäinen maakauppias, jonka liikevaihto ylitti miljoona markkaa, mikä kertonee kemijärveläisen elinkeinoelämän vireydestä. Kellokumpu perusti ajan myötä useita sivuliikkeitä. Koillis-Suomi-lehden mainoksessa Kellokumpu kertoi kau-

pastaan: *”Palveluskuntamme on kuin oman perheen jäseniä. Siksi pä he palvelevatkin Teitä ilolla, hehän tekevät silloin vain ’kotiaskareita’.”*

Kemijärven tunnetuimpiin kauppoihin voidaan lukea myös Lyyli Perungan muotiliike Karpisen matkustajakotia vastapäätä. Neiti Perunka (1895–1969) toi Kemijärvelle suuren maailman muotia ja herätti huomiota värikkäänä persoonana, joka esimerkiksi ei suostunut myymään asiakkaalle sellaista pukua, joka ei hänen mielestään tälle sopinut. Perungan huomiota herättävä käytös ja terävät lohkaisut ovat jääneet elämään anekdootteina kansan suussa. Lyyli Perungan syntymäpäiväjuhlat olivat aina suuri seurapiiritapahtuma Kemijärvellä.

Kemijärvellä oli jo vuosisadan alussa jonkinmoista tehdastoimintaa. Vuostimossa Emil Korpela pyöritti sahaa, myllyä ja kenkätehdasta. Levärannalla Kalle Kaisamatti ja Otto Paulus Kyyhkynen omistivat limonaditehtaat. Sähköä Kemijärvelle saatiin ensimmäisen kerran, kun vuonna 1918 perustettiin Särkikangasta ja keskustaa varten Kemijärven Sähkö Oy sekä Kyrön Mylly ja Sähkö Oy isokyläläisten sähköntarpeisiin.

Vuonna 1908 alkoi säännöllinen matkustajalaivaliikenne Kemijärveltä mm. Pelkosenniemielle. Kemijärven Höyryveneosakeyhtiön ensimmäisenä toimitusjohtajana ja Aalto-laivan päällikkönä toimi maanviljelijä M.O. Lahtela, joka oli myös monen muun hankkeen puuhamies ja tuli vuonna 1930 valituksi Kemijärveltä eduskuntaan. Suosituin laivareitti oli väli Kemijärvi-Pelkosenniemi, koska Sodankylään ei mennyt lainkaan tietä, ja laiva kulki kesäisin säännöllisesti vuoteen 1934, jolloin se lopetettiin maantien avaamisen vuoksi. Ylikyläläiset olivat anoneet liikenneyhteyttä jo 1906. Anomuksen laatija O. Paulus Kyyhkynen perusteli tiehanketta mm. seuraavasti: *”...tiestä ei olisi ainoastaan yleiselle liikenteelle hyötyä, vaan se edistäisi paikkakunnan hyvinvointia ja maanviljelystä varsinkin kun pyytämämme tie tulisi kulkemaan kuntain tiheimmin asuttujen ja väkirikkaimpien seutujen kautta. Mainittuihin kyliin ei ole entuudestaan minkäänlaisia kulkuteitä vaikka niissä asuu vähintään noin 5000 henkeä voimatta kesäaikaan hevosella tarpeitaan kuljettaa vaan asukasten on täytynyt koskia jokia myöten suurella vaivalla tarpeensa kuljettaa.”*

Ensimmäisen pankkinsa Kemijärvi sai 1905, kun paikallisten isäntien aloitteesta perustettiin Kemijärven Säästöpankki kaupungin talouselämän vireytyessä metsäkauppojen myötä. Pankinjohtajaksi valittiin neiti Esteri Heikinheimo, josta tuli näin Suomen ensimmäinen naispankinjohtaja, sittemmin hän toimi pitkään KOP:n Kemijärven konttorin esimiehenä. Toinen merkittävä talousnainen Kemijärvellä oli Anna Lamminparras, joka toimi vuosina 1931–59 Kemijärven Osuuspankin johtajana; Kemijärven Osuuspankin sotien jälkeen valmistuneesta uudesta rakennuksesta käytettiin nimitystä ”Annan Linna”. Osuustoiminta-aitteen innoittamana vuonna 1918 aloitti toimintansa Kemijärven Osuuskauppa. Vuonna 1929 valmistui osuusmeijeri.

Pohjois-Suomessa liikkumiselle tärkeitä oli ns. kyytilaitos. Talolliset kuljettivat hevosillaan matkustavaisia kestikievarien väliä. 1930-luvulla auto- ja junaliikenteen yleistyttyä kyytilaitos menetti merkityksensä. Kemijärvellä oli useita majataloja ja matkustajakoteja, jotka tarjosivat matkustavaisille yösijaa. Kirkonkylässä saattoi ruokaila ja kahvitella myös useissa kahvituvissa, joiden pirteissä ihmiset tapasivat usein pitkien matkojen takaa tulleita tuttavita. Kahvilatoimintaa Kemijärvellä tosin oli ollut jo varhaisempina aikoina. Kirkonkylässä Konttisen mökissä räätälinvaimo Anna-Liisa Salmelan pitämästä kahvilasta tuli suosittu kemijärveläisten kohtaamispaikka 1870-luvulta lähtien. Kerrotaan, että syrjäkylistä kirkonkylälle asioimaan tulleet vain harvoin ohittivat Konttisen mökin käymättä nisukahvilla.

Vuonna 1898 Kemijärvelle oli perustettu ensimmäinen kansakoulu. Kun kylissä oli paljon lapsia, niin oppivelvollisuuslain tultua voimaan 1921 kouluja nousi huimaa tahtia. Vuosikymmenen kuluessa Kemijärvelle rakennettiin yhteensä kolmesta kansakoulua. Jatkokoulutusta haluavien kemijärveläisten täytyi lähteä Rovaniemelle tai Ouluun, kunnes 1925 toimintansa aloitti Kemijärven yhteiskouluksi nimetty oppikoulu. Yksityinen yhdistys ylläpiti oppikoulua, sillä valtio suostui ottamaan sen vastuulleen vasta 1949. Koulun toimintaan kerättiin rahaa lukukausimaksuilla, mikä teki monille köyhien perheiden lapsille jatkokoulutautumisen mahdolliseksi. Kirjasto oli Kemijärvellä toiminut jo vuodesta 1862, alkusi tiettävästi kirkon yhteydessä lähinnä hengellistä kirjallisuutta tarjoten, ja sen toiminta vakiintui säännölliseksi vasta 1920-luvulla.

Vuonna 1900 Kemijärvellä oli 4260 asukasta. Kymmenen vuotta myöhemmin asukkaita oli 5093 ja vuonna 1918 kirjoista löytyi 5962 kemijärveläistä. Kun tutustuu 1900-luvun alussa Kemijärvestä laadittuihin kirjoituksiin, voi havaita vahvan tulevaisuudenuskon leimanneen noita vuosia. Rautatieyhteyden avautumisen myötä ”junantuomia” uskottiin saapuvan Kemijärvelle suorastaan jatkuvana virtana. Vaikka näin ei käynyt, niin vielä 1950-luvulla enustettiin, kuinka Rovaniemi – olkoonkin, että tuli läänin pääkaupungiksi – jää tulevaisuudessa yhä enemmän vain hallinnolliseksi keskuksesi maakunnan elinkeinoelämän keskityessä Kemijärvelle.

Tohtori K.T. Jutila kuvaa vuonna 1926 julkaistussa teoksessaan ”Tutkimuksia Perä-Pohjolan ja Lapin talous- ja asutusoloista” kemijärveläisiä seuraavasti: *”Kemijärveläinen on luonteeltaan itsetietoinen ja ensi tuntemalta jäyhä kuin Pohjolan luonto, mutta jäyhän kuoren alla on sydämellisyyttä kun vieras vain saavuttaa hänen luottamuksensa. Heissä on melkoisia liikemiestäipumuksia ja yritteliäisyyttä. Muutamina aikoina kuten kylvönteon, heinäkorjuun ja elonleikkuun aikana sekä kalastuksessa ja metsätöissä he ovat uskomattoman sitkeitä, mutta välillä levätään myös vastaavasti. Kemijärveläiset ovat tutkimusalueen (Tornionjokivarsi, Kuolajärvi, Sodankylä ja Inari) valistuneimpaan ja varakkaimpaan väestönosaan kuuluvaa ja tavallaan Perä-Pohjolan johtajakansaa.”*

Kemijärven kirkonkylää 1900-luvun alussa. Kuva on otettu nykyisen Annaliisankadun alkupäästä Vapaudenkadulle päin. Etualalla vasemmalla Törnqvistin, sittemmin Aaro Halosen talo ja oikealla edessä talon sauna. Seuraavat talot vasemmalla: Peltoperä, Ingerö, Klementjeff. Ingerön talossa pidettiin kuntakokouksia ja talon porstuan perällä oli kunnan putka. Oikealla puolella saunan jälkeen Ulkuniemen kauppa, Rankisen talo, Backmand, Mäkelä, Stöckell ja Helin. Kuvajäljennös Hilja Isojärven albumista, Kemijärven kotiseutumuseon kokoelmat.

Legendaarinen Lyyli Perunka muotiliikkeensä edustalla. Kuva Lyyli Perungan albumista, Kemijärven kotiseutumuseon kokoelmat.

Lähteet:

Risto Kuosmanen, Kemijärven historia II (1978)

Lea Mourujärvi, Jos tikka on kirjava, niin elämä on kirjavampi – elämäntarinoita Kemijärveltä (2004)